

FILOZOFICKÉ, SOCIÁLNE A EDUKAČNÉ ASPEKTY RODOVEJ CITLIVOSTI

Silvia Dončevová

Anotácia: štúdia prináša filozofický diskurz venovaný potenciálu rodovej citlivosti v oblasti edukačnej praxe. Text má charakter prehľadovej štúdie, zaoberá sa jednou z aktuálnych tém filozofie výchovy a je rozdelený na dve časti: filozofickú a sociálno - edukačnú. Analyzujeme rôzne teoretické východiská filozofického (Stephan, Braun, 2000; Renzetti, Curran, 2001; Szapuová, Kiczková, 2008; Kiczková, 2011 a pod.), edukačného (Archer, Lloyd, 2000; Kraus, Poláčková, 2001; Tokárová, 2006; Smetáčková, Vlková, 2005; Janošová, 2008 a pod.) a psychologického charakteru (Gilligan, 1982; Bačová, 2000; Karsten, 2003 a pod.). Pozornosť venujeme aj analýze existujúcich prieskumných a výskumných zistení v oblasti sociálnej a edukačnej (napr. Zábrodská, Blatný, 2005; Kiczková, 2006; Dončevová, 2013 a pod.).

Príučové slová: rodová citlivosť, výchova a vzdelávanie, rodová rovnosť, rodové stereotypy filozofia výchovy.

ÚVOD

Mnohé aktuálne témy, týkajúce sa procesu výchovy, vzdelávania a socializácie (a ich inštitucionálneho zabezpečenia), priamo alebo nepriamo súvisia s problematikou rodu. Táto súvislosť poskytuje dostatok podnetov k dlhodoobej odbornej diskusii, či už ide o vplyv rodových stereotypov na formovanie osobnosti detí a mladých ľudí, kvalitu výchovno – vzdelávacieho prostredia alebo o silnú feminizáciu slovenského školstva. Disfunkčnosť oblastí výchovno – vzdelávacieho systému, spojená s nedostatočným poznaním problematiky a odmietaním rodovej citlivosti ako súčasťou všeobecnej kultúry spoločnosti, pretrváva. Z času na čas má tendenciu zarezonovať najmä v súvislosti s niektorými edukačnými a sociálno – edukačnými fenoménmi, ktoré doteraz v slovenskom kontexte nedospeli k riadne uznanému spoločenskému konsenzu. V tejto súvislosti sa zvykne hovoriť o ľudských právach či demokratických princípoch – na-

šou snahou je v súvislosti s témou rodovosti hovoriť o princípoch kultúrnosti a civilizovanosti, ale aj o tolerancii a rešpekte inakosti.

Princípy rodovosti a ich aplikáciu v praxi je potrebné dôsledne dodržiavať najmä v pomáhajúcich profesiách, ktorých úlohou je okrem iného podpora jedincov nielen v bežných, ale najmä v komplikovaných životných situáciách. Je žiaduce opätovne otvárať diskusiu o rode ako prirodzenej súčasť života človeka, venovať pozornosť iným/odlišným výkladom skutočnosti a kritickému vnímaniu stereotypov. Dôležitým krokom k pochopeniu problematiky je pochopenie dichotómie významu pojmov *rod* a *pohlavie*. Ide o pojmy, často mylne považované za synonymá, avšak ich rozdielny význam je značný a pre rodovú problematiku kľúčový. Pojem *rod* označuje také rozdiely medzi ženami a mužmi, ktoré nemajú biologický, ale sociálny a edukačný pôvod; tento je daný pravidlami spoločnosti, nie pravidlami prírody. Hovoríme o sociálnych a psychických faktoroch (vnímanie, správanie, konanie, komunikácia, reakcie na podnety, emócie, pocity a pod.), ktoré sú na rozdiel od biologických faktorov premenlivé, nestále a odlišné v závislosti od rôznorodosti kultúr. Vďaka zmieneným faktorom vznikli odlišné roly muža a ženy v rodine, mýtus krásy, typické profesijné zamerania a pod.¹ Rod je teoretický, ľudmi vytvorený nástroj na vyjadrenie našich (historicky a kultúrne špecifických) predstáv o ľudských bytostiach ako ženách a mužoch (Szapuová, 1998, Kiczková, Szapuová, 2009). V priebehu vývoja sa v spoločnosti udomácnilo presvedčenie, že kategória pohlavia, ktorá reprezentuje mužov ako *fyzicky silnejších*, ich predurčuje z biologického hľadiska na rolu nadriadených. Z takéhoto presvedčenia, legitimizovaného spoločnosťou a podporovaného tradíciou, vzišli ďalšie „typické“ vlastnosti mužov a žien: *mužskosť* reprezentuje aktivita, agresivita, inteligencia, fyzická sila, dominancia, racionalita a výkonnosť, *ženskosť* naopak pasivita, starostlivosť, emocionalita, poslušnosť, čestnosť, nežnosť, podriadenosť (Millet, 1990). Uvedená schéma je potom generalizovaná na všetky oblasti existencie ženy a muža, v praxi často s minimom možností vzoprieť sa danému stavu.

Problematikou rozlišovania pohlavia a rodu sa vďaka feministickým koncepciám začali zaoberať v 80. rokoch 20. storočia mnohé vedné disciplíny (politika, pedagogika, sociológia, psychológia). Základnou premisou bolo uvedenie si, že tradičné ponímanie ženskosti a mužskosti je často znevýhodňujúce a pre mnohých jedincov frustrujúce; potláča možnosť slobodnej voľby. Tradičné normy, obmedzujúce obe pohlavia v určených vzorcoch správania a konania, sú bohatým zdrojom spoločnosťou akceptovaných a legitimizovaných stereotypov, ktoré aktéri nemôžu ovplyvniť. Je to uzavretý kruh, v ktorom naše osobné stereotypné prejavy správania a konania vznikajú na základe presvedčení a očakávaní spoločnosti, a späť sú použité ako nezlomný dôkaz správnosti spoločenských

¹ *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů*. 2003. Brno: Nesehnutí, 2003. ISBN 80-903228-1-6. s. 4

očakávaní. Tento neustály proces prebieha s podvedomou prirodzenosťou, podporovaný spoločensky účinnými nástrojmi ako reklama, médiá, politika, výchova a vzdelávanie či literatúra (Dončevová, 2013a). Rozdiely medzi pohlaviami existujú; nie je však nevyhnutné, aby spôsobovali asymetriu v osobných, partnerských, rodinných či pracovných vzťahoch. Ženy rovnako ako muži potrebujú rozvíjať a posilňovať svoju identitu a sebauvedomenie, realizovať svoje záujmy a potreby, čo zdôrazňuje význam rodovo citlivého vzdelávania a výchovy oboch pohlaví.

FILOZOFICKÉ ASPEKTY RODOVEJ CITLIVOSTI

Rodové štúdiá (angl. *gender studies*) ako vedecko - výskumná disciplína kompenzujú spoločenskú potrebu zaujať k tejto alternatívnej perspektíve koezistencie pohlaví exaktné a konzistentné stanovisko, s presahom do kultúry, vedy a spoločenského diania. Dávajú problematike výskumný transdisciplinárny rozmer. Nejde o striktnu akademickú disciplínu; jej ambíciou je praktická orientácia na zvládanie rodovo špecifických každodenných problémov. Rodové štúdiá vzišli zo ženského hnutia a rôznych prúdov feminizmu, ich existencií predchádzalo množstvo výskumných ženských projektov. „Volanie po reflexii ženskej skúsenosti bolo nielen metodologicky nepostrádateľné, ale malo aj politický význam, pretože bolo treba prehodnotiť to, čo sa koncipovalo ako „ženské“, „ženskost“. Bolo treba odmietnuť tradičné stereotypy, v ktorých sú ženy vnímané ako neplnohodnotné (pasívne, prírode blízke) bytosti“ (Kiczková, 2011, s. 45 – 46). Benefitom kategórie *rod* v porovnaní s pojmami „ženskost“ a „mužskost“ (typickými pre starší feministický výskum) je, že je nositeľkou oboch rodov, čím eliminuje problematickú žensko - mužskú dichotómiu a podporuje plynulé prechody medzi oboma rodmi (Stephan, Braun, 2000). Medzi primárne úlohy rodových štúdií patrí integrácia rodových aspektov do rôznych spoločenskovedných oblastí s cieľom obohatiť ich o nové témy a prístupy. Východiská tvoria najrôznejšie feministické teórie a prístupy, ktoré skúmajú vzťahy medzi rodmi a ich rozmanitosť, ale aj možnosti kultivácie sociálneho myslenia z pohľadu rodu.

Pre *rodovú citlivosť* je kľúčovým akceptovanie skutočnosti, že človek žije v dvoch podobách (ženskej a mužskej) - a uvedomenie si dôsledkov tejto skutočnosti pre život žien a mužov.² Predpokladom rodovej citlivosti je *rodovo diferencované myslenie*, citlivé k variabilite vnímania a prístupu žien a mužov k rôznym životným situáciám. Realizácia rodovej citlivosti v praxi potom znamená spochybňovanie priveľmi abstraktných zadefinovaní človeka a rozvíjanie rodovo rozdielneho uhla pohľadu (tamtiež). Nevyhnutnou súčasťou akceptovania rodo-

² <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=174>

vej citlivosti v rôznych oblastiach života je kritické vnímanie zovšeobecňovania a predpojatosti, resp. zaujatosti voči novému a nepoznanému, inému, odlišnému. Prírodný strach z neznámeho je často vedome zneužívaný na iracionálne útoky – taká je skúsenosť mnohých, ktorí sa snažili o spoločenský progres. Preto je jednou zo snáh rodových štúdií podávať zrozumiteľné a výskumne podložené fakty, ktoré majú čeliť argumentačne slabým postojom. Sociálno - edukačná prax ukazuje, že negatívne konzekvencie vyvoláva nedostatočná intenzita rodovej citlivosti, no najmä jej opak - *rodová neutralita* (alebo aj *rodová slepota*). Rodová neutralita vzniká „univerzalizáciou maskulínnych predstáv tak, že „mužské“ je považované za všeobecne a prirodzene ľudské“ (Kiczková, 2006, s. 13). Výsledok je viditeľný vo všetkých dimenziách bežného života; jednostranne nastavené spoločenské normy, rigidne nastavené občianske práva, koncepcie morálky a spravodlivosti, ktoré odrážajú takmer výlučne mužskú skúsenosť a zvyhodňujú ich nositeľov (resp. znevýhodňujú tých, ktorí sa s nimi nestotožňujú).

Na rodové rozdiely medzi mužom a ženou je potrebné nahliadať najmä prostredníctvom pravidiel society, kultúry a tradície. Etológia a výskum ľudského správania odhalili, že muži a ženy sa správajú navzájom odlišne na základe toho, aké pravidlá či nepísané zákony ovládajú konkrétnu spoločenskú a kultúrnu epochu (Karsten, 2003). Presvedčenie, že sme biologicky naprogramovaní k rozdielnym rolám, je preukázateľne nepravdivé. Rozdielne rodové roly sú dielom ľudí; dizajnujú život jednotlivcov naprieč evolúciou, čoho dôkazom sú reálne životné komplikácie jedincov oboch pohlaví. Rodové roly sú *asymetrické*, a to nielen voči ženám, ale v niektorých situáciách aj voči mužom. Brat na zodpovednosť prírodu je tak trocha nelogické – nespravodlivá deľba moci medzi pohlaviami či nerovná odmena za rovnako vykonanú prácu sú výsledkom rodového konfliktu, ktorý príroda svojimi zákonmi neupravuje.

Analytický rozbor prídavného mena „ženské“ a „mužské“ sa nám javí ako dobrý príklad hoeuvedeného. Deti sa od prvých okamihov identifikácie s vlastnou *rodovou rolou* (vzormi správania a konania, určenými spoločnosťou pre konkrétne pohlavie) stretávajú s rozlíšením mužskej/hrdinskej a ženskej/trpitel'skej roly. Závažnosť tejto diferenciacie spočíva predovšetkým vo vnímaní ženskej roly ako druhoradej až podradnej; v mnohých rodinách je pozícia ženy/matky vnímaná s dešpektom, generačne prenosným. Čo znamená byť súčasťou „ženského“ sveta, je preukázateľné najmä v súvislosti s rodinným prostredím a výchovou v ňom: rola matky je v niektorých rodinách vnímaná prostredníctvom zabezpečovania činností ako napr. starostlivosť o základné potreby členov rodiny a domáce práce, jej skutočný význam vo výchove je tým pádom značne zjednodušený a sploštený; hranie sa chlapcov s dievčatami či ich hračkami sa obvykle prezentuje ako prejav zženštilosti a dokonca ako bezprostredná príčina možnej homosexuality (pričom samotný pojem „zženštilosť“ považujeme za typický príklad vyjadrenia menejcennosti ženského rodu rovnako ako jeho protipól „mužatka“); oneskorenie či

úplná absencia viditeľných znakov pohlavného dospievania chlapcov spôsobuje mnohým rodičom (najmä však otcom) doslova traumy. V rodinnej výchove dlhodobo pozorujeme niekedy až hysterickú potrebu rodičov oboch pohlaví (!) vymedziť svojich synov voči „ženskému/materskému“; nie som žena, nie som ako Ona: som muž – som On, iný (lepší ?). Akoby rodičia (muži a ženy) cítili, že byť dôsledne príslušníkom „mužského“ sveta bude pre ich deti prospešnejšie. Aj to dokazuje, aký je svet mužsko – ženskej dichotómie neférový: voči ženám a aj voči mužom, ktorí sa cítia byť „iní“. Výskum v tejto oblasti napríklad zistil, že deti (prevažne chlapci) si obetavú prácu či non - stop prítomnosť matky v strednom školskom veku veľmi nevážia. Zato otca si nekriticky považujú dokonca aj vtedy, ak takmer vôbec nie je doma a nemajú veľa príležitostí sa s jeho rolou identifikovať; matke často nevenujú žiadnu pozornosť ani náklonnosť, kým napríklad despotický otec je pre ne prítlačivým vzorom (Dončevová, 2010). Carol Gilliganová (1982), ostrá kritička Kohlbergovej teórie morálneho vývinu, upozorňuje na skutočnosť, že všetko, čo má prívlastok „ženské“, je považované za menejcennejšie. Mnohé aspekty prisudzované primárne či výhradne ženskej role (napríklad materstvo, výchova, starostlivosť, obetavosť) sú v našej spoločnosti naoko vyzdvihované, ale v skutočnosti ide o marginalizujúce, znevýhodňujúce činnosti a vlastnosti (tamtiež). Zistiť hodnotu ženskej práce v mužskom svete môže byť niekedy ťažké – obzvlášť, ak sú mnohé zo ženských aktivít považované za samozrejmé a bez námahy dostupné.

Identifikovanie sa dieťaťa s kategóriou chlapec/dievča je pre prežitie v danej spoločnosti kľúčovým procesom, ktorého iniciátormi sú v prvom rade rodičia a vychovávatelia. Ide o proces nadobudnutia *rodovej identity*, čiže stotožnenia sa s vlastným biologickým pohlavím a zároveň aj so vzormi správania a konania, ktoré sú pre konkrétne pohlavie/rod typické a očakávané (a tiež spoločensky žiaduce). Bačová (2009) vníma osobnú rodovú identitu ako sociálny konštrukt, ktorého mínusom je, že podporuje jedincov v danom sociálnom systéme dominantných. „Ich dominancia spočíva najmä v tom, že majú moc ovplyvňovať poznanie“ (tamtiež, s. 166). Rodovú identitu ozančuje ako ideológiu, ktorá diktuje, aké správanie je a aké nie je vhodné pre konkrétnych členov spoločnosti. Mnohé výskumy a štúdie (Gilligan, 1982; Karsten, 2003; Renzetti, Curran, 2003; Alesina, Giuliano, and Nunn, 2013; Giuliano, 2017) poukazujú na skutočnosť, že v rôznych obdobiach vývoja ľudstva, v rôznych (aj súčasných) kultúrach sa líši obsah rodových rol v závislosti od konkrétnej historickej situácie či kultúrnych podmienok. Dokonca v rôznych spoločenských vrstvách a subkultúrach jednej spoločnosti sú viditeľné rozdiely. Vzorce konania a správania sa, ktorými sa jedinci prejavujú ako muž a žena, sú nestále v priestore i čase. Pojem rola vnímame širšie ako pojem identita – rodovú rolu vnímame ako súbor modelov správania sa a konania, ktoré si jedinec osvojuje a interiorizuje, čím vzniká jeho osobná rodová identita. Dalo by sa povedať, že ide o užší výber vzorcov správa-

nia sa a konania, ktoré si jedinec „privlastňuje“ – ide o „vonkajšie prejavy jedinca, ktorý svojou rodovou rolou vyjadruje to, kým sa cíti byť a ako si želá byť svojim okolím vnímaný“ (Janošová, 2008, s. 41). Rodová rola zachytáva celé spektrum maskulínných či feminínných prejavov, ktoré zodpovedajú požiadavkám, kladeným na príslušný rod/pohlavie, ale môžu s nimi byť aj v rozpore. Sú úzko späté s normatívmi konkrétnej spoločnosti, ich obsah je prísne strážený spoločenským tlakom (verejnou mienkou). Sú tiež viazané sankciami, ktoré sú závislé na všeobecnej dohode o rešpektovaní demokratických princípov a plurality názorov danej spoločnosti.

Čím viac slobodná a tolerantná je spoločnosť, tým sú rodové role pestrejšie, ich hranice priechodnejšie a prípadné odchýlky od štandardu akceptovanejšie. Ľudia, žijúci v takomto spoločenstve, majú väčšiu šancu prežiť zdravý a šťastný život, naplňajúc predstavy o vlastnej slobodnej existencii. No čím väčšia je rigidnosť spoločenských doktrín, tým vyššia je miera predsudkov a netolerancie; šanca, že sa jedincovi podarí realizovať svoje životné plány slobodne a v súlade s vlastnými potrebami, prudko klesá s rastúcou mierou stereotypie a predsudkovosti. Najmä ak ide o jedinca ženského pohlavia. No ani muži často nemajú v intolerantných kultúrach vyhraté; obzvlášť ak nespĺňajú spoločensky prijateľné normy, založené na rodových stereotypoch. V takých prípadoch sa stávajú pre komunitu či celé spoločenstvo hrozbou a je s nimi tak aj zaobchádzané. Dostávajú sa do situácií, v ktorých sú často ohrozenejšou skupinou ako ženy.

Rodové stereotypy nepripúšťajú individualitu a originalitu jedincov, ani zvláštnosť a autentickosť situácií. Presadzujú čiernobiely videnie sveta, ktorý v skutočnosti nie je čiernobiely, ale odráža všetky možné farby spektra. Typickou vlastnosťou rodových stereotypov je, že ich nezískavame na základe vlastných pozorovaní a skúseností, ale ich až príliš často nekriticky preberáme prostredníctvom zvykov a tradícií. Ich obsah tvoria čiastočne pravdivé fakty, obohatené o informácie, ktoré nezodpovedajú skutočnosti. Vďaka tomu sú stereotypy spojené s predsudkami, ktoré majú tendenciu vyúsťovať do prejavov intolerancie. Atmosféra predsudkov voči inakosti (alebo odlišnosti) je produktom tlaku verejnosti, ktorá očakáva jedincovo podriadenie sa ako príslušníka celku, v mene celospoločenského dobra. Zo všetkých známych definícií najviac vystihuje podstatu rodových stereotypov myšlienka, že ide o „predsudkové predstavy o prirodzenom správaní sa a posudzovaní jednotlivcov na základe ich príslušnosti k určitému pohlaviu bez toho, aby sme sa hlbšie zaoberali otázkou, čo je vrodené a čo získané výchovou, aké sú ich individuálne schopnosti, danosti, predstavy o živote atď...“³ Výsledkom je svet dvoch protipólov, ktoré odpudzujú výnimky a odchýlky, a priťahujú tých, ktorí zapadajú; no tiež prezentovanie ženského ako menej hodnotného, čo považujeme za rovnako nebezpečný jav.

³ *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů*. 2003. Brno: Nesehnutí, 2003. s. 5

SOCIÁLNE A EDUKAČNÉ ASPEKTY RODOVEJ CITLIVOSTI

Aj v súčasnosti nachádzame ženy stále viac v sociálnej sfére a školskom prostredí, mužov v technických a IT povolaniach (ide o tzv. *horizontálnu rodovú segregáciu* na trhu práce) (Barošová, 2006; Minarovičová, 2009; Morgan, Gelbiger, and Weeden, 2013). Tá sa prejavuje v oblasti jednotlivých profesií – prevaža žien je typická pre administratívne profesie, obslužné profesie (v službách a obchode), v zdravotníctve, školstve a sociálnej sfére (Filadelfiová, 2007). *Vertikálna rodová segregácia* je viditeľná v zastúpení mužov a žien v hierarchickej štruktúre a mocenských pozíciách v danej profesii (Bosá, Filadelfiová, 2009). Ženy (nielen na Slovensku) sú konfrontované s realitou: čím vyššia riadiaca funkcia, tým menší počet žien vo funkcii (Filadelfiová, 2008). Málo sa hovorí aj o diskriminácii mužov na trhu práce, pritom sa ich týka rovnako: vďaka rodovej segregácii na trhu práce majú sťažený prístup k niektorým povolaniam, označeným v súlade s rodovými stereotypmi ako „ženská“ práca (Skelton, 2002; Tokárová, 2011; Barone, Assirelli, 2020) (typickým slovenským príkladom takejto situácie je práca v školstve, najmä vo vybraných segmentoch, ako sú predškolské zariadenia, výchovné zariadenia a pod.). Aj keď v poslednom čase vnímate výrazný posun k zlepšeniu tohto stavu, stále existujú situácie v živote žien aj mužov, ktoré vyžadujú iniciovanie ďalších celospoločenských diskusií a celoplošnej osvetu v rámci posilňovania citlivosti spoločnosti vo veciach rodu a podpory tolerancie inakosti. Ultrapravicové a radikálne nálady slovenskej verejnosti naznačujú, že posilňovanie tolerancie inakosti by bolo prospešné aj v ďalších oblastiach spoločenského života; mimoriadne vhodnú pôdu vidíme vzhľadom na bujnenie radikalizmu a extrémizmu medzi žiakmi a študentmi základných a stredných škôl.

V súčasnosti pozorujeme isté vyrovnávanie (nivelizáciu) stereotypov, ktoré je súčasťou dlhodobého procesu spoločenskej zmeny, prinášajúcej zmierňovanie rodovo špecifickej diskriminácie (Křížková, 2003). Sploštený model muža a ženy, ktorý prezentuje mužskosť a ženskosť ako dva protipóly extrémnej maskulinity a femininity (medzi ktorými neexistuje žiadna alternatíva), je v spoločenských vedách už dlhodobo spochybňovaný a postupne nahrádzaný modelom dvojrozmerným. Ten pripúšťa, že každá osoba môže mať znaky maskulínne aj feminínne, nezávisle na svojom biologickom pohlaví.

Výskum zameraný na dospievajúce dievčatá a chlapcov (Zábrodská, Blatný, 2005) zistil, že vplyv rodových presvedčení a tradičných predstáv o vlastnostiach a charakteristikách žien a mužov na deti vyššieho školského veku je silný. Autori na základe výskumných výsledkov zistili, že v rámci výchovno – vzdelávacieho procesu sa namiesto vyrovnávania pozícií medzi mužmi a ženami naďalej preferujú maskulínne vlastnosti, ktoré sú presadzované ako spoločensky prijateľné (na rozdiel od vlastností feminínnych). Obdobie školskej dochádzky je obdobím

pevne zadaných pravidiel na základe mužského videnia sveta a všetko ostatné je posudzované na základe týchto normatív. Už deti v školskom veku sú učiteľmi/učiteľkami a školským prostredím utvrdzované v celospoločensky prijateľnej doktríne, že pre prežitie sú najdôležitejšie vlastnosti ako tvrdosť, pribojnosť, sebavedomie, sila a pod. (OECD, 2014; Imdorf, Hegna, Eberhard, and Doray, 2015; OECD, 2016). V komparácii s nimi sú tzv. ženské vlastnosti považované za menej dôležité.

Podporovanie protichodnosti oboch rodov sa deje bežne ako súčasť formovania detskej identity v prostredí domova či materských škôl (Dončevová, 2010). Hoci majú deti zväčša vlastnú predstavu o hrách, hračkách a preferenciách s tým súvisiacich, výchovné prostredie, v ktorom vyrastajú, formovanie ich rodovej identity výrazne ovplyvňuje. V dospelosti potom niektorí jedinci trpia vďaka nepochopeniu svojho okolia; len výnimočne sa zmieria s tým, že nespĺňajú spoločenské očakávania a často nedokážu viesť plnohodnotný život. No deti vnímajú prítomnosť rodových stereotypov nielen v interakcii s rodičmi a vychovávateľmi, ale veľmi výrazne aj prostredníctvom médií. Prieskum v USA zistil, že dievčatá a chlapci od 10 do 17 rokov vnímajú silný tlak médií a reklamy na ich seba vnímanie a sebaobraz (Renzetti, Curran, 2003). Výsledky naznačili, že sledovanie televízie a iných médií môže mať veľký vplyv na vnímanie rodu vo všeobecnosti, pričom relevantným je samozrejme vek diváka. Médiá posilňujú rodové stereotypy, ktoré deťom a mladistvým vstúpajú rodičia a učitelia; vyberajú si také mediálne prezentácie, ktoré zodpovedajú tomu, čo sa naučili počas procesu ranej socializácie. Negatívom reklamy je napríklad skutočnosť, že len zlomok mužov sa objavuje v prostredí rodiny, v roli otca, ktorý participuje na domácnosti a je aktívny v kontakte s deťmi. Prítom sa ženy častejšie ako muži objavujú v reklame ako matky a manželky bez iného povolania (Kraus, Poláčková, 2001; Tschla, 2020). Reklama je šikovným a najmä nenápadným nástrojom manipulácie, ktorý deformuje nielen obraz muža a ženy, ale aj vnímanie kontrastu mladosti a staroby, odtieňov pleti, svetonázorov a pod. Zneviditeľňuje tie skupiny spoločnosti, ktoré nie sú atraktívne podľa spoločenských noriem. Výskumy potvrdzujú, že reklama radikálnym spôsobom podporuje tradičnú diferenciáciu medzi pohlaviami, pretože ju zobrazuje v extrémnych polohách (Karsten, 2003). Naproti tomu niektoré výskumy a štúdie (Lanis, Covell 1995; Moss - Racusin, Good, 2015; Åkestam, Rosengren, and Dahlen, 2017) priniesli zistenia, že rodovo spravodlivé mediálne obrazy ženy a muža môžu mať pozitívny vplyv na formovanie zdravej osobnosti detí a mladých ľudí. Médiá sú nástrojom, ktorý učí tým, čo a akým spôsobom ukazuje. Dôležitý je obsah aj forma. Najmä detské a mládežnícke programy (hry, aplikácie atď.) môžu mať výrazne prosociálny charakter, ak pomáhajú eliminovať rodové stereotypy.

Vzhľadom na uvedené je vhodné venovať pozornosť aj faktorom, ktoré vedú k zvýšeniu účasti mužov na presadzovaní rodovej rovnosti, pretože bez spolu-

práce medzi pohlaviami to pôjde len veľmi ťažko. Máme na mysli predovšetkým:

1. potrebu dôsledného dodržiavania princípov demokracie a rovnosti; bez rovnosti medzi mužmi a ženami nie je možné dosiahnuť demokratickú a spravodlivú spoločnosť,
2. potrebu zmien v spoločenskom živote žien; ide najmä o väčšie zastúpenie v riadiacich a rozhodovacích pozíciách (a to aj v pracovných oblastiach, ktoré sú paradoxne považované za feminizované, napr. školstvo),
3. potrebu prehodnotenia rozdelenia rol a zodpovednosti; ide o jeden z najdôležitejších faktorov, potrebu prehodnotenia tradične chápanej zodpovednosti žien za súkromný priestor a zdôraznenie zdieľanej zodpovednosti mužov a žien v tejto oblasti,
4. potrebu rekonštrukcie vzťahu súkromnej a verejnej sféry,
5. potrebu eliminácie násilia páchaného na ženách (Szapuová, Kiczková, 2008).

Každý z uvedených krokov je nositeľom rôznej intenzity dôležitosti vzhľadom na regionálne potreby a geopolitickú situáciu konkrétnej spoločnosti; v čase písania tejto štúdie opäť vzbudzovala celosvetovú pozornosť posledná z menovaných potrieb. V obdobiach bujnenia vojnových konfliktov sa naskytá možnosť pravdivo si zodpovedať otázku: ktoré z pohlaví má väčšie sklony k agresívnym prejavom nadvlády a ktoré k prejavom submisivity? A prečo je to tak? V prvom rade je to výchovný a socializačný proces, v ktorých dochádza k (de)formovaniu osobnosti a osvojovaniu si vzorcov správania sa a konania; ak sú výsledkom týchto procesov nerovné limity existencie, niečo je nesprávne.

Koncept rodovo citlivej pedagogiky (výchovy a vzdelávania) je efektívnym spôsobom vedenia detí a mladých ľudí k tolerancii, empatii a rešpektovaniu inakosti. Vyžaduje uvedomenie si vlastnej rodovej identity a vplyv rodových stereotypov v správaní, konaní, postojoch a názoroch učiteľov/učiteľiek, vychovávateľov/vychovávateľiek a ďalších aktérov tohto procesu na priebeh formálnej aj neformálnej edukácie. Predpokladá úprimný záujem o poznanie tejto problematiky, no aj kritické prehodnotenie stavu učebníc, formálneho aj neformálneho kurikula, najmä učebných osnov tak, aby odzrkadľovali princípy humanistickej edukácie (Smetáčková, Vlková, 2005; Buchmann, DiPrete, and McDaniel, 2008). Uplatňovanie týchto požiadaviek nie je nereálne. Príkladom môžu byť škandinávske či švajčiarske základné školy; špecifikom tých vo Švajčiarsku je, že edukácia v prvom ročníku prebieha oddelene od ostatných ročníkov v duchu humanistického prechodu medzi materskou a základnou školou. Z hľadiska rodovej problematiky ide o proces postupného poznávania a akceptovania vlastnej rodovej identity bez násilného vplyvu edukátora, rešpektovania špecifik druhého pohlavia a prirodzených odlišností, z toho vyplývajúcich. Ide o zdravý proces poznávania a akceptovania seba

samého ako jedinca s daným pohlavím, no vlastnými špecifickými a originálnymi záujmami a potrebami. Z hľadiska uplatňovania rovných príležitostí sa učiteľia a učiteľky zameriavajú na podporu rozvíjania osobitých vlastností a záujmov chlapcov a dievčat bez manipulatívnych stereotypných predsudkov a očakávaní. Deti sú vyzývané a podporované vo všetkých činnostiach s rovnakou intenzitou. Výsledkom takejto rodovo citlivej edukácie sú sociálne uvedomejší a vyspelejší jedinci, ženy a muži so zdravým sebedomím a adekvátnou sebareflexiou. Niet divu, že v týchto krajinách majú ženy menej komplikovaný kariérny postup v zamestnaní, dokážu efektívnejšie využiť svoj potenciál v prospech komunity a intenzita násilia voči ženám a slabším jedincom je výrazne nižšia. Naopak, vyššia je aktívna participácia mužov na dani v rodine a v starostlivosti o deti, a taktiež je zaznamenaný výrazne vyšší výskyt mužov v školstve, dokonca na najnižších úrovniach vzdelávacieho systému. Všetky spomínané aspekty sa odzrkadľujú vo vysokej životnej úrovni týchto krajín, pričom tolerancia, empatia a akceptácia individuálnych odlišností sú všeobecne prijatými pravidlami spoluzitia. Tieto sú deťom vstevované v snahe pomôcť im zorientovať sa v medziľudských vzťahoch a nájsť spôsob, ako prežiť plnohodnotný život bez zbytočných konfliktov.

Školstvo na Slovensku je vystavené rizikám súvisiacim s veľkým rodovým zaťažením. Je súčasťou šírenia rodových asymetrií a zatiaľ len v minimálnej miere berie do úvahy princípy rodovej citlivosti. Pre pedagogiku bolo v tomto smere sformulovaných niekoľko odporúčaní:

- dôsledne obsahovo, formálne, inštitucionálne a realizačne prepájať rodovú a vzdelávaciu politiku na národnej aj regionálnej úrovni,
- posilňovať atraktivitu učiteľskej profesie, podporovať záujem mužov o prácu v školstve a eliminovať tak silnú feminizáciu školstva,
- podporovať a rozvíjať rodový výskum a rodové analýzy v oblasti školstva a vzdelávania,
- podporovať tvorbu učebníc s obsahom, ktorý nepodporuje rodovú diferenciáciu,
- zakomponovať do učebných osnov a materiálov prínos žien pre rozvoj vedy, umenia, kultúry v histórii ľudstva tak, aby boli integrálnou súčasťou vzdelávania,
- zahrnúť rodovo citlivú výchovu ako súčasť prípravy na učiteľské povolanie a ďalšieho vzdelávania učiteľov a učiteľiek (Dončevová, 2013b).

Longitudinálne výskumy naznačujú, že rodovo citlivý prístup je prospešné naštartovať už v prvých rokoch života dieťaťa (Zulkarnaini, Adriany, 2021). O materskej láske a starostlivosti niet pochybností, no aktivita otcov v tomto smere absentuje. Hoci je participácia otca na dani v rodine ešte stále utópiou pre mnohé slovenské rodiny, táto otcovská funkcia je pre formovanie osobnosti dieťaťa nepostrádateľná. Výskum realizovaný medzi deťmi a mladistvými v krízových centrách pre obeť domáceho násilia (Dončevová, 2010) ukázal, že

absencia aktívnej prítomnosti otcov v slovenských rodinách je zásadný problém. Výrazne negatívny vplyv má táto skutočnosť nielen na vývoj osobnosti detí a mladých ľudí (neprítomnosť pozitívneho mužského vzoru), ale aj na klímu celej rodiny a jej kondíciu. Koľko času venuje bežná matka deťom, vieme; no koľko času by mal s dieťaťom stráviť otec, nie je jasné. „Pokiaľ nie je alebo nemôže byť pánom svojho pracovného času, preddefinoval sa dieťaťu ako „otec večerný“ a „otec víkendový“ (Marošiová, 2008, s. 81). Otec, ktorý sa nebráni životnej príležitosti (aby dieťa s ním vyrastalo reálne, nie len obrazne), sa stáva *aktívnym rodičom*. Z výskumu verejnej mienky vyplynulo, že na to, aby otcovia ostali s dieťaťom doma na rodičovskej dovolenke, by museli byť splnené tieto podmienky: matka dieťaťa by musela mať vyššiu mzdu než otec (37 % opýtaných), rodičovský príspevok by bol vo výške mzdy (22 % opýtaných), a spoločnosť by mala mať väčšie pochopenie pre otcov na rodičovskej dovolenke (9 % opýtaných) (tamtiež).

Mnoho odborníkov na výchovu kritizuje skutočnosť, že v prvých rokoch vývinu sa o deti starajú takmer výlučne ženy. V rodine je to matka, v predškolskom a školskom zariadení učiteľka či vychovávateľka. Chlapcom aj dievčatám tak prirodzene chýbajú reálne mužské vzory, a to v rodine aj škole (Heikkilä, 2018); zväčša sa musia uspokojiť s nereálnymi stereotypnými predstavami o mužskej roli, ako ich prezentujú napríklad médiá. „Keby sa na výchove prvých desať rokov viac podieľali muži, mali by to chlapci ľahšie. Mohli by pozorovať, že muži a ženy sa zase až tak nelišia, keď napríklad vykonávajú to isté povolanie. Videli by, že aj muži majú svoje slabé miesta, že aj muži môžu byť ústupní a naopak že aj ženy majú silu a moc, aby sa dokázali presadiť. Ľahšie by tiež dokázali vo vlastnom prežívaní a správaní pripúšťať rôzne odtiene a boli by schopnejší vytvárať svoju mužskú identitu podľa skutočnosti, nie podľa fikcií“ (Karsten, 2003, s. 76). Výskum, ktorý zisťoval hodnotové postoje slovenských adolescentov v otázkach manželských a rodičovských rol, túto skutočnosť potvrdzuje a dopĺňa o aktuálne poznanie: deti a mladiství sú mimoriadne vnímavými členmi rodinného spoločenstva, ktoré má na ne silný vplyv a podľa ktorého si vytvárajú predstavy o vlastnej rodine (Kouteková, 2006). Aké hodnoty prekazujú adolescentom na rodičovských rolách?

V role otca:

- pracovná zaneprázdnenosť mimo domova a takmer žiadna komunikácia (13%),
- nezáujem o rodinu (12%),
- urážanie matky (11%),
- hrubosť (8%).

V role matky:

- keď je prepracovaná a a unavená (24%)

-
- keď je neupravená, nemá dostatok času na seba (18%)
 - nadmerná starostlivosť (!!) o deti a manžela (15%)
 - nervozita (7%) (tamtiež).

Rodina je zrkadlom partnerského vzťahu. Otázka zdravého partnerského vzťahu však už nie je v prvom rade otázkou voľby správneho partnera, ale skôr *sformovania a udržiavania* správneho vzťahu (Bianchi, 2003). Takýto vzťah vyžaduje:

- slobodu rozhodovania každého partnera,
- vyváženosť a vzájomnosť vo vzťahu,
- vyjednávanie, ustupovanie a striedanie sa vo vedení,
- otvorenú komunikáciu o túžbach, pocitoch,
- priamu, nemanipulatívnu komunikáciu,
- milujúci odstup medzi partnermi,
- spoločné riešenie problémov,
- udržiavanie vzťahu v atmosfére pohody a spokojnosti (tamtiež, krátené autorkou).

Vedy o výchove a vzdelávaní by mali reflektovať problémy súčasného globálneho sveta, v ktorom sú ľudia dennodenne konfrontovaní so sociálnou realitou, ktorej sú rodová nerovnosť a sociálna nespravodlivosť súčasťou. Reflektovaním rodovej problematiky môže výchova a vzdelávanie splniť požiadavku šírenia celospoločensky prospešných hodnôt demokracie a humanizmu, s podporou ľudských práv v rodinnom a školskom prostredí. Pedagogika by vo všetkých svojich rozmeroch mala pružne reagovať na vývoj situácie v spoločnosti a pripravovať jednotlivcov na reálne životné podmienky. Jej cieľom by mala byť výchova takých členov spoločnosti, ktorí dokážu aktívne a kriticky reagovať na situácie, nie sa im prispôsobovať. Tým, že rodové stereotypy určujú očakávania voči jednotlivým mužským a ženským jedincom, ovplyvňujú reakcie voči nim v konkrétnych situáciách a znižujú šance pre slobodný a racionálny úsudok. Uľahčujú alebo sťažujú prístup jednotlivcov k najrôznejším spoločenským inštitúciám (v oblasti vzdelávacej, profesijnej, sociálnej, zdravotnej a pod.), čo znevýhodňuje až diskriminuje bez ohľadu na pohlavie a rod. Spoločnosť, ktorá rozhoduje o tom, čo je a čo nie je norma a teda „normálne“, na seba preberá príliš veľkú zodpovednosť za to, kto bude spokojný alebo nešťastný dnes či v blízkej budúcnosti.

ZÁVER

Zo zistení Súhrnnej správy o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2019 vyplýva, že Slovensko je v napredovaní smerom k rodovej rovnosti v porovna-

ní s ostatnými členmi EÚ stále pozadu (Index rodovej rovnosti 2020). V indexe rovnosti žien a mužov v roku 2019 dosiahla Slovenská republika skóre 54,1 zo 100 bodov, čo je o necelé dva body viac ako skóre v rámci posledných meraní v roku 2017 (52,4 zo 100), pričom toto skóre je o 13,3 bodu pod priemerom Európskej únie. Index zviditeľňuje oblasti, v ktorých je potrebné zlepšenie a podporuje tvorcov politik v navrhovaní účinnejších opatrení v oblasti rovnosti žien a mužov. Podľa tohto indexu bolo skóre Slovenska v roku 2019 nižšie ako skóre EÚ, a to v prípade všetkých sledovaných oblastí (práca, peniaze, znalosti, čas, moc, zdravie, násilie páchané na ženách a prelínajúce sa nerovnosti). Z hľadiska potrieb našej štúdie je dôležité upozorniť najmä na dve negatívne skutočnosti: mieru rodovej segregácie na trhu práce a nerovnosť v odmeňovaní. Podľa materiálu ostáva problémom nerovnomerné sústredenie žien a mužov v rozličných sektoroch na trhu práce. Kým približne 27 percent žien pracuje v oblasti vzdelávania a pomáhajúcich profesií, tak v prípade mužov je to necelých päť percent – čo potvrdzuje, že feminizácia (nielen) školstva je na Slovensku pretrvávajúcim negatívnym javom. Ďalším negatívnym javom je, že ženy stále zarábajú o 21 percent menej ako muži. V prípade párov s deťmi zarábajú ženy dokonca o 27 percent menej ako muži. V kontexte týchto zistení je pravdepodobné, že finančné ohodnotenie žien nie je a tak skoro nebude jedným z podporujúcich aspektov, pre ktoré sa otcovia rozhodnú odísť na rodičovskú dovolenku a nechať finančné zabezpečenie rodiny na svoje partnerky. Tento faktor teda ostáva aj v najbližších rokoch jedným zo zásadných negatívnych faktorov pri rozhodovaní otcov, či ostať s dieťaťom doma alebo nie.

LITERATÚRA

- ÅKESTAM, N., ROSENGREN, S., DAHLEN, M. 2017. *Advertising "like a girl": Toward a Better Understanding of "Femvertising" and its Effects*. *Psychology & Marketing*, 34 (8), 795 - 806. <https://doi.org/10.1002/mar.21023>
- ALESINA, A., GIULIANO, P. and NUNN, N. 2013. *On the Origins of Gender Roles: Women and the Plough*. *The Quarterly Journal of Economics*, 128 (2), 469 - 530. <https://doi.org/10.1093/qje/qjt005>
- ARCHER, J., LLOYD, B. 2000. *Výchova chlapcov a dievčat*. In : *Aspekt 1/2000*. ISBN 978-80-8105-526-3.
- BAČOVÁ, V. 2009. *Súčasný smery v psychológii. Hľadanie alternatív pozitivizmu*. Bratislava : Veda. ISBN 978-80-224-1068-7.
- BARONE, C., ASSIRELLI, G. 2020. *Gender segregation in higher education: an empirical test of seven explanations*. *High Educ* 79, 55–78. <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00396-2>
- BAROŠOVÁ, M. 2006. *Monitoring rodovej segregácie na trhu práce – analýza dopadov transformačných zmien*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- BIANCHI, G. 2003. *Sexualita ako politikum, sexualita ako občianstvo*. In BIANCHI G. (Ed.) *Upgrade pre sexuálnu výchovu*. Bratislava: SAV. ISBN 80-224-0783-6.

-
- BOSÁ, M., FILADELFIOVÁ, J. 2009. *Učiteľky a riaditeľia. Rodová nerovnosť a rodová segregácia na stredných odborných školách*. Bratislava: EsFem, 2009. ISBN 978-80-970309-5-7.
- BUCHMANN, C., DiPRETE, T. A., McDANIEL, A. 2008. *Gender inequalities in education*. *Annual Review of Sociology*, 34(1), 319–337. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134719>
- CVIKOVÁ, J., FILADELFIOVÁ, J. 2008. *Rodový pohľad na školstvo*. Bratislava : Aspekt. ISBN 978-80-85549-829.
- DONČEVOVÁ, S. 2013a. *Rodový manuál pre dobrovoľníkov, dobrovoľnícke organizácie a neziskové organizácie*. Trnava : Univerzita Cyrila a Metoda, 2013. ISBN 978-80-8105-526-3.
- DONČEVOVÁ, S. 2013b. *Rodová politika: možnosti implementácie vo verejnej správe*. Trnava : Univerzita Cyrila a Metoda, 2013. ISBN 978-80-8105-487-7.
- DONČEVOVÁ, S. 2010. *Problém rodu a násilie páchané na deťoch a mladistvých*. Dizertačná práca. Bratislava : FiF UK, 2010.
- DONČEVOVÁ, S. 2006. *Možnosti rozvoja rodovo citlivého pedagogického myslenia na základných školách na Slovensku*. Diplomová práca. Bratislava : FiF UK.
- FILADELFIOVÁ, J. 2007. *Ženy, muži a vek v štatistikách trhu práce*. Bratislava : IVO, 2007. ISBN 978-80-88935-91-9.
- FILADELFIOVÁ, J. 2008. *Učiteľské povolanie: aspekty rodovej rovnosti v škole*. Bratislava : Aspekt, 2008. ISBN 978-80-85549-79-9.
- GILLIGAN, C. 2001. *Jiným hlasem*. Praha : Portál. ISBN 80-7178-402-8
- GIULIANO, P. 2017. *Gender: An Historical Perspective*. [online] Bonn : Institute of Labor Economics. [cit. 2021-11-25]. Dostupné na: <https://ftp.iza.org/dp10931.pdf>
- HEIKKILÄ, M. 2018. *Working to bring more men into preschools – What are Swedish municipalities doing?* *Early Child Development Care*, 188 (10), 1454-1467. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1266620>
- IMDROF, C., HEGNA, K., EBERHARD, V., DORAY, P. 2015. *Educational Systems and Gender Segregation in Education: A Three-Country Comparison of Germany, Norway and Canada*. IMDROF, C., HEGNA, K., REISEL, L.. (Eds.), *Gender segregation in vocational education* (Vol. 32, pp. 83–122). Bingley: Emerald Insight.
- INDEX RODOVEJ ROVNOSTI, 2020. [online]. Inštitút pre výskum práce a rodiny [cit. 2021-12-1]. Dostupné na: <https://ivpr.gov.sk/index-rodovej-rovnosti-2020-slovensko-je-az-na-25-mieste-vc-ramci-krajin-eu/>
- JANOŠOVÁ, P. 2008. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.
- KARSTEN, H. 2003. *Weiblich - männlich (geschlechterrollen durchschauen)*. München : Reinhardt, 2003. ISBN 978-34-970165-0-1.
- KICZKOVÁ, Z. 2006. *Rod- gender vo výskume v oblasti spoločenských vied*. In MACHÁČEK, L. *Rod- gender v pedagogickom výskume a praxi*. 2006. Trnava : FF UCM, 2006. ISBN 80-89220-39-8.
- KICZKOVÁ, Z. 2011. *Rod vo feministickom diskurze*. In KICZKOVÁ, Z., SZAPUOVÁ, M. *Rodové štúdiá (Súčasná diskusia, problémy a perspektívy)*. 2011. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011. ISBN 978-80-223-2934-7.
- KICZKOVÁ, Z., SZAPUOVÁ, M. 2011. *Rodové štúdiá. Súčasná diskusia, problémy a perspektívy*. Bratislava : Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-2934-7.

-
- KOUTEKOVÁ, M. 2006. *Súčasná rodina a hierarchizácia hodnôt rodičov a detí*. In MACHÁČEK, L.(Ed.)2006. Rod - gender v pedagogickom výskume a praxi. Trnava : FF UCM. s. 139.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. 2001. *Prostředí, člověk, výchova*. Brno : Paido. ISBN 80-7315-004-2
- KŘÍŽKOVÁ, A. 2003. Postavení žen na trhu a práce jejich pracovní preference. In *Rovné příležitosti mužů a žen při sladování práce a rodiny?* Praha : SoÚ AV ČR, 2003. ISBN 80-7330-048-6.
- LANIS, K., COVELL, K. 1995. *Images of Women in advertisements: Effects on attitudes related to sexual aggression*. Sex roles, 32 (9), 639 – 649. <https://doi.org/10.1007/BF01544216>
- MAROŠIOVÁ, L. 2008. *Fenomény okolo ženskej skúsenosti s materstvom*. In: Matky samy sebou. Bratislava: IVO. ISBN 80-89345-04-5.
- MILLET, K. 1998. *Sexual Politics*. New York : Touchstone.
- MINAROVIČOVÁ, K. 2009. Rodové aspekty trhu práce a školstva. In Bosá, M., Filadelfiová, J. *Učiteľky a riaditelia. Rodová nerovnosť a rodová segregácia na stredných odborných školách*. Prešov : EsFem. ISBN 978-80-970309-5-7.
- MORGAN, S. L., GELBGISER, D., WEEDEN, K. A. 2013. *Feeding the pipeline: Gender, occupational plans, and college major selection*. Social science research, 42(4), 989-1005.
- MOSS - RACUSIN, C., GOD, J. 2015. *Measure of a Man: Outcomes of Gender Stereotyping for Men and Masculinity (Editorial)*. Social Psychology, 46 (4), 179 - 81. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000225>
- OECD. 2014. *The ABC of gender equality in education*. Paris : OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264229945-en>
- OECD. 2016. *Education at a glance - 2016 edition*. Paris : OECD. <http://dx.doi.org/10.187/eag-2016-en>
- RENZETTI, C., M., CURRAN, D., J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha : Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
- Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů*. 2003. Brno : Nesehnutí, 2003. ISBN 80-903228-1-6.
- SKELTON, Ch. 2002. The 'feminisation of schooling' or 're-masculinising' primary education? In *International Studies in Sociology of Education*, 12 (1), ISSN 1747-5066. <https://doi.org/10.1080/09620210200200084>
- SMETÁČKOVÁ, I., VLKOVÁ, K. 2005. *Gender ve škole*. Praha : Otevřená společnost. ISBN 80-903331-2-5
- STEPHAN, I., BRAUN, CH. 2000. *Gender studien. Eine Einführung*. Berlin : J. B. Metzler Verlag, 2000. ISBN: 978- 34-760-2143-4.
- SZAPUOVÁ, M. 1998. Kategória rodu vo feministickom diskurze. In *Aspekt 1/1998*. ISBN 80-246-0525-2. S. 43 – 38.
- SZAPUOVÁ, M., KICZKOVÁ, Z. 2009. *Muži, otcovia a rodová rovnosť*. In KICZKOVÁ, Z., SZAPUOVÁ, M., ZEZULOVÁ, J. *Úvod do rodových štúdií*. (Gender mainstreaming vo vzdelávaní na vysokej škole). Bratislava : IRIS. ISBN 978-80-223-2637-7
- TSICHLA, E. 2020. *The Changing Roles of Gender in Advertising: Past, Present, and Future*. Contemporary Southeastern Europe, 7 (2), 28 - 44. <https://doi.org/10.25364/02.7:2020.2.3>
- TOKÁROVÁ, A. 2006. *Feminizácia v školstve na Slovensku a jej sociálno-pedagogické súvislosti*. In: MACHÁČEK, L. (Ed.) 2006. Rod - gender v pedagogickom výskume a praxi. Trnava : FF UCM. ISBN 80-89220-39-8.

-
- TOKÁROVÁ, A. 2011. Rovnosť rodových príležitostí a politika gender mainstreaming v Slovenskej republike – nové úlohy a otázky. In *Kultura – edukacja ciągłość itendecje zmian*. Pod redakcją Jolanty Szempruch, Marioli Wojciechowskiej i Joanny Karczewskiej. Kielce: Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego, s. 337-348. ISBN 978-83-62196-17-3.
- ZÁBRODSKÁ, K., BLATNÝ, M. 2005. Rodová přesvědčení a rodové aspekty sebepojetí adolescentů dívek a chlapců. In *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 40, 2005, č.1, s. 30-42.
- ZULKARNAINI, S., ADRIANY, V. 2021. Analysis of Gender Equality in Early Childhood Education in Indonesia. In *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. Atlantis Press. ISBN 978-94-6239-356-1. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210322.056>

SUMMARY

The philosophical discourse of the present study is devoted to the potential of gender sensitivity in educational practice. The text has the character of an overview study, deals with one of the current topics in the philosophy of education (gender-sensitive education) and is divided into two parts: philosophical and social-educational. The author's aim was to identify, analyze and compare different theoretical backgrounds of philosophical, educational and psychological nature. We have also focused on the analysis of existing survey and research findings in the social and educational fields in order to support the theoretical underpinnings with findings in educational practice.

PhDr. Silvia Dončevová, PhD.
Katedra pedagogiky a nadragogiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
81102 Bratislava
doncevoval@uniba.sk